Olesea GÂRLEA

Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

DIABOLIZAREA PERSONALITĂȚII (O PERSPECTIVĂ PSIHANALITICĂ A ROMANULUI „UN DIAVOL ÎN PARADIS" DE HENRY MILLER)

Motto: „În spatele oricărui bogat se află un diavol, iar în spatele fiecărui sărac, doi" (*proverb elveţian*).

Abstract. This article focuses on the transformation's stages of two contradictory characters. The first character Conrad Moricand is an evil and egocentric nature, passing through a process of „the subjective transformation of personality decrease" (C. Jung), the second „friend" is the writer character Henry Miller, a naive nature, opened and honest that access to a „subjective transformation in terms of personality enlargement". Two opposite characters will join together for a short time determined by different interests and goals, but will quickly break, forever.

Keywords: archetype, subjective transformation, demonization, pathological, duality, autobiography.

O scurtă retrospectivă a creaţiei şi destinului scriitorului Henry Miller se prezintă astfel: s-a născut la 26 decembrie 1891 în New York într-o familie de catolici de origine germană. Şi-a petrecut anii de şcoală în Brooklyn între 1909 şi 1924, a încercat să lucreze în atelierul de croitorie al tatălui său, a trecut prin greutăţi, slujbe prost plătite, medii dominate de sărăcie şi mediocritate. Numai un post l-a păstrat mai mult: acela de şef al personalului de telegraf. În timpul concediului din 1922 a scris prima sa carte, un studiu de proză. A renunţat la locul său de muncă şi şi-a luat în serios cariera de scriitor dedicându-se scrisului la împlinirea vârstei de 34 de ani. Între anii 1923 şi 1930 apare ideea unui roman-trilogie *The Rosy Crucifixion* (Răstignirea trandafirie) compus din părţile *Sexus* (apărută în 1945), *Plexus* (1949) şi *Nexus* (1957), considerat de critica literară o capodoperă.

Următorul deceniu îl petrece la Paris şi se împrieteneşte cu scriitoarea Anaïs Nin, cu care trăieşte o adevărată poveste de dragoste. Scriitorul duce o existenţă umilă, pictează şi scrie poezii pe care le vinde în stradă trecătorilor. În 1934 scrie romanul *Tropicul cancerului*, care i-a pus bazele succesului prin descrierile realiste cu tentă autobiografică, „prima sa carte considerabilă" după spusele romancierului. Când a apărut *Tropicul cancerului* Miller avea 43 de ani şi era un scriitor total necunoscut, manuscrisele sale

BDD-A20057 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

nu erau publicate, ci stăteau într-un sertar acasă. Coperta cărții a fost decorată cu o imagine de groază: un rac uriaş cuprinde o femeie goală cu cleştii şi încearcă să o devoreze. Henry Miller descoperă prin acest roman identitatea sa artistică, care este propria sa viață. Romanul abundă în elemente autobiografice şi sexualitate debordantă. Scriitoarea Anaïs Nin (pe atunci soția bogată a unui bancher) sprijină financiar apariția cărții. Romanul nu are succes la vânzări inițial şi înregistrează proteste conservatoare împotriva pornografiei, însă numele autorului devine cunoscut şi apreciat în breasla literară. De acum încolo fiecare carte pe care o va publica va fi o continuare a uneia şi aceleiaşi poveşti: un american în Paris. Cărțile *Tropicul cancerului* şi *Tropicul Capricornului*, o carte despre tinerețea scriitorului în New York, au fost interzise cititorilor din Anglia şi SUA până în anii 1960 pentru obscenitate.

O călătorie de 5 luni în Grecia influențează experiența spirituală a vieții sale şi-l determină să scrie raportul de călătorie *Colosul din Maroussi.* În 1940 Miller se întoarce în SUA şi se stabileşte în Big Sur, California, până la moartea lui la 7 iunie 1980. Operele pe care le va publica şi reedita odată cu mutarea sa în SUA îi vor aduce calificativul de idol printre scriitorii americani şi vor spori necesitatea libertății gândirii moderne: *Primăvara neagră (1936), Tropicul Capricornului (1939), Ochiul cosmologic (1939), Lumea sexului (1940), Înțelepciunea inimii (1941), Coşmarul climatizat* (în alte traduceri *Coşmarul atelierului condiționat* 1945), *Zile liniştite la Clichy (1956), Un diavol în paradis (1956), Big Sur şi portocalele lui Hieronimus Bosch (1957), Insomniile sau nebuniile frumoase ale tinereții*.

Romanul lui Henry Miller *A devil in paradise* este publicat în anul 1956, o traducere recentă a acestei cărți realizată de Lavinia Branişte a apărut la editura Polirom în anul 2013. Denumirea surprinzătoare a titlului este amplificată de ideea unei teme a diavolului ilustrată într-un mod cu totul special. Răul nu vine de la un simbol fantastico-arhaic, el ia naştere în situații tipice de viață prin umanizare şi astfel se înscrie în tipologia unui arhetip al diavolului. Psihanalistul Carl Jung atribuie noțiunea de *arhetip* inconştientului colectiv, care formează „baza psihică de natură suprapersonală, prezentă în fiecare" [1, p. 12], în opoziție cu inconştientul personal ale cărui conținuturi se centrează pe *complexe afective*, care sunt parte a intimității personale a vieții psihice. Jung îşi reduce aria investigațională la trei arhetipuri *anima, bătrânul înțelept* şi *umbra*, cel din urmă fiind intim legat de suflet deschide o perspectivă bipolară sau entidromică. Orice acțiune se bazează pe contrarii, iar intelectul uman dizolvă totul în judecăți antinomice, *diabolicul* este în psihanaliza jungiană o manifestare firească a lumii subterane a sufletului. Fața invizibilă a sufletului este împărțită de Jung între întuneric şi lumină, căci sufletul nu este doar bine, ci şi rău: „A avea suflet reprezintă o cutezanță a vieții, căci sufletul este un demon distribuitor de viață care-şi joacă rolul drăcesc deasupra şi dedesubtul vieții umane, ceea ce face ca în interiorul dogmei să fie amenințat cu anumite pedepse şi încurajat cu anumite binecuvântări care depăşesc cu mult posibilul uman al meritului. Raiul şi iadul sunt destine ale sufletului şi nu ale omului care, în slăbiciunea şi prostia sa, nu ar şti ce să facă într-un Ierusalim ceresc" [1, p. 36].

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

La Henry Miller dezlănțuirea malefică este concepută în afara viziunii spirituale şi se impune prin expresia unei noi forme de cunoaştere, care este cea a diabolizării personalității. Diavolul interpretat de Miller este un personaj umanizat şi individualizat, astrolog şi ocultist numit Conrad Moricand, pe care scriitorul l-a cunoscut în Paris înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial prin intermediul scriitoarei Anaïs Nin.

Personajul diabolizat este unul al contrastelor. Inițial Moricand se bucură aparent de calificativele pozitive: „ducea o viață disciplinată a unui pustnic sau ascet", „avea ceva feminin în el, nu lipsit de farmec", „piele fină", „era suav, fin şi blând", „corect, nepărtinitor, drept", „își folosea vocea ca pe o orgă", avea „inteligență suspectă", era „balena melancolică", „bufnița înțeleaptă", „un dandy", „un filfizon", „un snob", „un alintat", „un copil", acesta dă dovadă de spirit de observație, erudiție, agerime, abilitate, ordine perfectă în aranjarea interiorului destinat traiului etc.

Ulterior caracterizarea lui Conrad expandează în calificative negative, dezlănțuiri nervoase ale personajului-autor evidențiind în mod cert o dedublare malefică: „o ființă tulburată", trădător, nebun, „un stoic cărându-şi după sine mormântul", „fusese mereu diabolic", „încăpățânat, egocentric", „dominat de un aer fatalist", „o fire îndărătnică lăsându-se pradă umorilor şi capriciilor", „păduchele de Moricand", „şobolan", „Satanica Sa Majestate", „Măria Sa", „parazit monstru", „nenorocit", „vierme", „lipitoare", „şantajist murdar", „cadavru viu", „ultimul boschetar", „hoit", „un prăpădit", „om deraiat de la propria ființă", „Satana", „un om căruia îi întinzi un deget şi-ți sfâşie toată mâna", avea un miros specific: „mireasma morții" [2, p. 78] etc.

Punctul de tangență al personajului-autor cu diavolul este zodia Capricornului, o categorie aparte a oamenilor din această nişă a superstiției este proiectată cu migală de astrologul Moricand: sunt închişi, gravi, taciturni, preferă singurătatea şi misterul, se nasc bătrâni, văd răul înainte să vadă binele, se agață de amintirea rănilor ce le-au fost provocate, sunt muncitori neobosiți, însetați de cunoaştere, se aventurează în proiecte lungi şi obositoare, au o părere foarte bună despre ei înşişi, pot gândi mai multe gânduri în acelaşi timp etc. şirul ar putea continua. Deşi încearcă să găsească un fir comun pentru o tipologie unică, Conrad şi Henry se deosebesc esențial, sunt două caractere opuse, care nu pot exista în simbioză: „Se spune că cei din zodia Capricornului se înțeleg bine între ei, aparent pentru că au atât de multe în comun. Eu sunt de părere că între aceste două creaturi legate pe pământ există mai multe divergențe şi au mai multe dificultăți în a se înțelege între ei decât alte zodii (...) ei se aseamănă mai mult cu pasărea Roc şi cu leviatanul (*n.n.* simboluri alte răului), decât unul cu altul" [2, p. 59].

Atitudinea personajului autobiografic ar putea fi divizată între sentimentele de milă, încredere şi afecțiune față de Conrad, orice formă de ajutor acordat acestuia, şi respectiv repulsie şi dezgust.

Deşi falit, personajul diabolic Conrad îşi maschează lipsurile prin ținuta impecabilă, preferă prietenii care răpuşi de milă îi oferă bani nerambursabili şi acceptă foamea în scopul camuflării belşugului: „Hainele pe care le purta toate croite excelent şi din cele mai bune materiale, aveau să-l țină cu siguranță, încă zece ani, date fiind grija

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

şi atenţia care le-o acorda. Chiar şi dacă ar fi fost peticite, el tot ar fi arătat ca un gentleman bine îmbrăcat" [2, p. 20-21]. Este tipul de om care n-a ieşit niciodată în stradă să cerşească: „Atunci când cerşea, cerşea pe hârtie de calitate şi cu un scris elegant, cu gramatica, sintaxa şi punctuaţia perfecte" [2, p. 172].

Romanul scoate la iveală cursa în care cade orbeşte personajul-autor, fiindu-i imposibil să evadeze şi anume greşeala de a rezolva problemele „amicului" în locul lui, dar şi caracterul său blând şi îngăduitor de care profită Conrad: „era un fel de parazit monstru (n.n. Conrad) pentru care sfinţii şi prostovanii erau o pradă uşoară" [2, p. 164].

Pentru o scurtă perioadă de timp firul evenimentelor desparte cei doi „amici" şi-i reuneşte în împrejurări noi. Stabilit în Big Sur, o localitate în vecinătate imediată cu San Francisco, Henry este asaltat de apeluri de ajutor din partea lui Condrad Moricand care locuieşte în Elveţia, primul redevine victima voluntară a celui din urmă. Conrad are veritabilul viciu intratabil de a parazita pe seama altuia, aducând ca argumente sărăcia şi lipsurile financiare prin care este supus să treacă. Este dominat de angoasa „unui om care e incapabil să înţeleagă de ce tocmai el dintre toţi este pedepsit (...) îi plăcea să creadă (...) că nu avea gânduri rele şi că nu purta duşmănie nimănui" [2, p. 15].

Personajul autobiografic îşi asumă dreptul de a salva un om care se află la capătul funiei şi fără să vrea devine un furnizor perfect de resurse financiare acoperind complet datoriile din Elveţia ale lui Conrad; se împrumută şi-i asigură diabolicului „amic" o călătorie aventuroasă (cu avionul din Elveţia în Anglia, cu vaporul din Anglia la New York, cu avionul spre San Francisco), toate în numele nobilului scop de a-i oferi lui Conrad confortul unui adăpost sigur şi al hranei zilnice, un „mic mormânt confortabil", cum îl califică personajul autobiografic. Totuşi chiar din primele zile noul locatar nu ezită să-şi arate capriciile, cere să i se cumpere pudră de talc marca Yardley, ţigări franceze marca *gauloises bleues*, produse de papetărie personalizate, apă de colonie, praf uşor parfumat de piatră ponce, fără a oferi un ban pentru produsele solicitate.

Bestialitatea lui Conrad apare în mişcările corpului, chipul său trădează însuşiri diabolice, imaginea lui se mişcă şi se schimbă asemeni norilor care alunecă uşor pe cer. Elementele naturii sale sfidează orice încercare de asociere, era „selenar, saturnian, sepulcral. Simţeai deja mumia în care avea să se transforme într-o zi carnea lui. Vedeai pasărea rău-prevestitoare cocoţată pe umărul stâng". Privirea sa trădează însemnele unui univers în destrămare „uitându-mă adânc în ochii lui necăjiţi, în ochii aceia trişti, de maimuţă, am putut să văd un craniu într-un craniu, o golgotă cavernoasă şi nesfârşită peste care se revărsa lumina uscată, rece şi ucigătoare a unui univers dincolo de puterea de imaginaţie pe care ar fi avut-o cel mai îndrăzneţ visător al ştiinţei" [2, p. 59].

Privirea diabolicului astrolog e rece şi ucigătoare, convingerile sale referitoare la diavol sunt că acesta domină toate fazele, treptele sau sferele vieţii. Camera în care locuieşte are un aspect mortuar, deseori fiind asociată cu un cavou, la fel ca dispoziţia sa morbidă, e pasionat de picturi obscene, de-a dreptul odioase pe care le creează şi speră să le vândă scump. Desenele sale provoacă un gust neplăcut personajului autobiografic:

BDD-A20057 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

„Erau perverse, sadice, nelegiuite. Copii care erau violați de monștri slinoși, virgine implicate în tot felul de acuplări dubioase, călugărițe care se deflorau cu obiecte sacre... flagelări, torturi medievale, dezmembrări, orgii coprofage și așa mai departe” [2, p. 105].

Moricand pe care autorul-personaj îl detestă pentru că ajunge o „povară” nesuferită, este în același timp compătimit „sărmanul diavol” [2, p. 132]. Caracterizările astrologului elvețian făcute de diverse personaje urcă în crescendo spre sentimente din cele mai neplăcute, el provoacă dezgust, repulsie fiind un prăpădit care se lasă la mila diavolului, iar privirea lui este cea a unui „om deraiat de la propria ființă, încât ar putea chiar să comită o crimă” [2, p. 141].

Înclinațiile perverse ale lui Conrad sunt deconspirate de el însuși, când îi relatează lui Henry cu lux de amănunte cum s-a acuplat cu o fetiță în Paris la un hotel cu acordul mamei fetei, cuvintele cu care descrie fetița de 8-9 ani „sunt alese într-un mod diabolic” [2, p. 143], iar dezamăgirea și dezgustul lui Henry față de Moricand îl fac să constate că diavolul însuși s-a transfigurat în „povara” pe care a găzduit-o la el acasă: „Nu-l mai aveam în fața mea pe Moricand, ci pe Satana însuși” [2, p. 145]. Abia acum Henry înțelege de ce uneori Moricand o privește cu voluptate satanică pe fiica sa pe nume Valy, iar prezența geniului rău în casa sa atinge o zonă tabu. Momentele de dezamăgire față de Moricand se remarcă printr-o empatie care duce spre ideea dispariției fizice: „Dacă numele meu ar fi fost Moricand, mi-am zis încet, m-aș fi sinucis demult” [2, p. 53]. Mizeria existențială și sănătatea precară este cauza ce duce spre un șir de alergii care iau în posesie corpul diabolic: „mâncărimea continua să-l scoată din minți (...). Era carne vie deja. Dacă aș fi fost în locul lui (precizează personajul autobiografic), mi-aș fi tras un glonț în cap” [2, p. 91].

Experiența din timpul celui de-al Doilea Război Mondial îl poartă pe Moricand prin furcile caudine. Acesta se alătură legiunii străine nu din patriotism, ci pentru a supraviețui. Neputându-se adapta condițiilor de viață se întoarce în mansarda de la Hotel Modial. Se ține scai de un prieten care deține funcția de colaboraționist la postul de Radio Paris, acesta îi asigură temporar lui Conrad strictul necesar (bani, mâncare, țigări, un loc de muncă odios) până când sponsorul generos este închis. Conrad a fost silit să plece în Germania fără a preciza daca a fost trădător, și-a neglijat igiena personală înflorind pe corpul său un șir de boli: mâncărimi, păduchi, scorbut. Portretul lui Moricand din timpul războiului este sinistru: „un șobolan înnebunit ce aleargă între două armate” [2, p. 110], „se târa ca o ploșniță în așternutul nebunesc al Europei” [2, p. 112], „un hoit, dar mai are puțină viață în el” [2, p. 115].

Conrad e convins că suferă sever de scabie, dovadă e aspectul său dezgustător: „În pielea goală, arăta lamentabil. Ca o mârțoagă jerpelită. Nu numai că e slab, cu burta umflată, plin de bube și coji, dar pielea lui are un aspect bolnăvicios, pătată ca frunzele de tutun, uscată, lipsită de elasticitate, fără pic de strălucire” [2, p. 154]; personajul negativ are nevoie urgent de codeină, pastile care se eliberau în SUA numai cu prescripția

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

medicului. Moricand obține sedativele cu ajutorul medicului său din Elveția, chiar dacă Henry îl atenționează că îl compromite, întrucât, el, în calitate de întreținător al oaspetelui, va fi primul căruia i se va incrimina acest transport ilegal dacă va fi descoperit.

Personajele care îl cunosc pe scriitor şi pe exoticul Moricand, îi oferă celui dintâi un sfat în unison, acela de a se despărți cât mai repede de satanicul locatar. Medicul îi sugerează lui Henry să scape de Moricand, Gilbert spune încântat că „l-ar împinge de pe o stâncă" pe astrolog, Leon Shamroy (cameraman la Fox Films, care ia toate Oscarurile) pariază că menirea lui Moricand este să-l „sugă de bani" pe Henry: „Mai face şi altceva în afară de citit în stele? (...) pun pariu că stă toată ziua pe curul lui gras şi nu face nimic. De ce nu-l pui la treabă? Pune-l să sape în grădină, să pună legume şi să smulgă buruienile. Îi ştiu eu pe golanii ăştia, sunt toți la fel! [2, p. 101-102] şi Leon îi oferă sfatul prețios de a scăpa cât mai repede de Moricand şi a dezinfecta locul în care l-a găzduit.

Henry va confirma cererile amicilor săi care-l îndemnau să scape de povara bunătății sale: „– Dispari! Întoarce-te în Purgatoriul tău! (...) În momentul acela am simțit lipitoarea de care încercase să scape Anaïs. Am văzut copilul răsfățat, bărbatul care nu pusese mâna să facă o muncă cinstită vreodată în viața lui, sărăntocul care era prea mândru să cerşească pe față, dar nu se lăsa în lături de a mulge un prieten până îl lăsa sleit" [2, p. 49].

Totuşi în roman apare un personaj mai diabolic decât Conrad, acesta este Jaime de Angulo care evoluează spre degradare. La început fiu de grande spaniol crescut în puf, cowboy, doctor în medicină, antropolog, specialist în lingvistică, devine apoi fermier şi stăpân de cirezi. Calitățile şi calificativele atribute acestui personaj polivalent îl înrudesc cu maleficul, el este „însuşi fiul lui Lucifer", „un nenorocit de om care venera diavolul" [2, p. 121-122]. Între cele două forțe diabolice există ceva comun, ambii sunt plini de răutate: „Nici diavolul nu ar fi fost în stare să facă din ei frați sau prieteni", ei sunt două „suflete atât de pline de lume şi de relele ei" [2, p. 123], „împreunarea dintre **apă şi foc**" [2, p. 122]. Această ultimă contradicție fenomenologică apare şi la Gaston Bachelard sub denumirea *complexul lui Hoffmann* sau *complexul punciului*, întrucât poezia scriitorului german este una a flăcării, iar povestirile sale stau sub semnul focului. Alcoolul este singura materie din lume care se găseşte atât de aproape de materia focului, reieşind din imaginațiile alimentare legate de această substanță care arde, inflamează, aduce combustie „apa focului". Demonii focului, relevă Bachelard, joacă un rol primordial în reveria hoffmanniană, „flacăra paradoxală a alcoolului este inspirația dintâi (...) orice plan al edificiului lui Hoffmann se luminează din această perspectivă" [3, p. 84]. Este ştiut că o bună parte din literatura fantasmagorică provine din această poetică a excitației alcoolice. G. Bachelard ajunge până la stabilirea unor conexiuni dintre focul lui Hoffmann care-i călăuzeşte imaginarul şi apa explorată creator în imaginarul lui Poe. Armonia dintre apă şi foc formează un întreg la Henry Miller care se contopeşte într-o apologie a răului.

Legătura care-i uneşte pe Moricand şi Jaime este obsesia puternică pentru rău: „Jaime este unul dintre puținii oameni despre care aş fi putut spune că avea ceva

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

diabolic în el. Cât despre Moricand, el fusese mereu diabolic. Singura diferență în ceea ce privește atitudinea față de diavol este că Moricand se temea de el, în timp ce Jaime îl cultiva (...) amândoi erau atei declarați și puternici anticreștini" [2, p. 118].

Singura părere pozitivă care temperează aparent însușirile diabolice ale lui Conrad este cea a soției scriitorului: „Moricand nu i se părea soției mele prea sumbru, prea morbid, prea în vârstă, prea decrepit (...) Dimpotrivă a remarcat că era plin de farmec (...) avea mâini frumoase și puternice, cu degete lungi și unghii îngrijite, care erau mereu pilite" [2, p. 47].

Stabilirea pe tărâmul american se află sub semnul contrastelor, dacă la început Conrad e încântat de băile de sulf, pădurile cu arbori de sequoia arbutus, florile sălbatice și ferigile luxuriante, înfățișarea dezordonată a pădurilor americane îi oferă senzația că a nimerit pe un tărâm al abundenței: „Nu înțelegea cum de nu vine nimeni să adune crengile uscate și trunchiurile prăvălite unul peste altul în cruce de fiecare parte a cărării. Atâta risipă de lemn de foc! Atâta material de construcție zace nefolosit, nedorit și atâția bărbați și femei în Europa trăind îngrămădiți unul într-altul în cămăruțe mici, neîncălzite. – Ce țară! A exclamat" [2, p. 50]. Atunci când astrologul elvețian își aude numele la debarcarea din avion, în difuzor vocea îi spune că trebuie să se prezinte la biroul de informații: „Era uluit. Ce țară! Ce servicii! Pentru o clipă s-a simțit ca un împărat" [2, p. 44].

Câteva impresii senzaționale îl fac pe Moricand să deducă fals că americanii sunt născuți pe tărâmul abundenței și că nu s-au confruntat niciodată cu probleme grave pentru că zeii aveau grijă de ei, erau buni și generoși. Treptat paradisul american ia locul unui infern din care ar dori să evadeze. Dezlănțuirea naturii în Big Sur devine prilej al demonizării ei. Ploile necontenite și furtuna insuportabilă, drumurile impracticabile acoperite cu bolovani și pietre rostogolite de pe munți transformă încântarea în disperare. Pentru Moricand palmierii cu care se joacă vântul în fața casei par „niște demoni cu o mie de brațe, care-i scrijeleau pe craniu un tatuaj înfiorător", „E un infern care vuiește! a strigat el. Nicăieri în lume nu e posibil să plouă în halul ăsta!" [2, p. 146].

Contrar părerilor diabolice ale amicului său despre lume, personajul autobiografic crede în caracterul divin al universului și în natura dumnezeiască a ființei.

Oferta evadării din paradisul transformat în infern vine de la Conrad care-l roagă pe Henry să-l plaseze într-un spital, angoasele se dezlănțuie bolnăvicios pe corpul astrologului, are testiculele umflate și geme ca un taur în agonie. La spital doctorul constată că Moricand nu are nimic grav, e hipersensibil, are un șir de alergii care necesită analize pentru a detecta cauza lor, urmele de ace de pe picioare, coapse și brațe denotă că Moricand a folosit cândva droguri, prin urmare nu se pune problema internării în spital. Pentru a i se preleva analizele necesare și a scurta distanța dintre localitatea autorului-personaj și oraș, doctorul îi propune lui Henry să-l plaseze pe Conrad o săptămână în hotel. Faptul că poate face baie la hotel ori de câte ori dorește fără a fi taxat suplimentar cum se făcea în Paris, șoferul cu mașină care se va ocupa

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

de vizitele lui Conrad timp de o săptămână la spital, readuc minunea visului american în capul astrologului. Pentru a evita revenirea în „infernul" din Big Sur în care locuieşte scriitorul, Conrad se interesează şi află că nu îşi poate găsi de lucru cu o viză turistică, dar nici nu pune problema să înceapă demersurile pentru a deveni cetățean american. Astrologul se instalează într-un hotel din cel mai scump şi orice ieşire în oraş e însoțită de o plimbare cu taxiul, sub pretextul că nu se descurcă cu engleza pentru a lua tramvaiul sau autobusul, astfel încât banii oferiți de scriitor pentru două săptămâni se termină mai devreme.

Personajul autobiografic începe demersurile pentru a readuce „prietenul" astrolog în Elveția, consulul Franței Raoul Bertrand se oferă să-i găsească un cargobot francez gratuit, Moricand nu e încântat nici de o posibilă călătorie gratuită cu avionul „simțindu-se ca un şobolan încolțit" [2, p. 163]. Cere în continuare bani de la personajul autobiografic pentru întreținerea sa. Deoarece nu-i primeşte, încep amenințările lui Conrad care pretinde că are acte doveditoare prin care scriitorul e responsabil de întreținerea astrologului, că va anunța autoritățile de scandalul de care cărțile lui Henry s-au învrednicit în Franța, îi aminteşte scriitorului că i-a făcut un cadou „prețios", o bijuterie de familie – *ceasul* – şi nu ezită să ceară 1 000 de dolari, condiția plecării sale din SUA.

Indignarea personajului autobiografic față de aroganța lui Conrad e oarecum îndreptățită: „I-am zis că dacă nu ia avionul de data asta, dacă nu pleacă dracului din țară şi nu mă lasă în pace, nu mai vede niciun sfanț. I-am zis că mă doare în cot ce o să se aleagă de el. Poate să sară şi de pe podul Golden Gate, din partea mea. Într-un post scriptul l-am informat că va veni Lilik să-l vadă într-o zi sau două, *cu ceas cu tot*, pe care poate să şi-l bage în cur sau să-l ducă la amanet şi să trăiască din cât ia pe el câte zile o mai avea" [2, p. 167], „n-o să mai vadă niciodată scrisul meu de mână şi nici culoarea banilor mei" [2, p. 172].

Romanul este o combinație subtilă dintre realitate şi ficțiune încadrându-se în categoria narațiunii autobiografice. Textul reînvie o experiență integrală de artist, prin autoanaliză şi posibilitatea cunoaşterii unui personaj-narator care are afinități subtile cu autorul datorită identității de nume. Unele momente biografice din viața mizeră de cerşetor a lui Henry Miller din SUA şi de peste hotare se suprapun peste destinul personajului omonim, dar şi detaliile referitoare la certurile din familie, el fiind inițiatorul lor, iar soția susținătorul. Scriitorul de ficțiune Henry Miller este descris din perspectiva impresiilor pe care şi le face astrologul Moricand la Paris, el este „un animal ciudat în ochii lui. Un expatriat din Brooklyn, un francofil, un vagabond, un scriitor aflat abia la începutul carierei sale, naiv, entuziast, care absoarbe ca un burete, interesat de orice şi aparent fără direcție" [2, p. 11].

Autocaracterizarea scriitorului-personaj prin contrast cu astrologul Moricand dezvăluie intimitatea sufletească şi trăsăturile de caracter potrivite unui tip sangvinic: „Eu (Henry Miller) eram sincer şi spuneam lucrurile pe față, el (Moricand) era chibzuit

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

şi rezervat. Tendinţa mea era să mă exfoliez în toate direcţiile – el, pe de altă parte, îşi redusese aria intereselor şi se concentra cu toată fiinţa asupra lor. Avea raţiunea şi logica unui francez, pe când deseori eu mă contraziceam singur şi deviam de la subiect" [2, p. 11].

Privit prin ochii lui Moricand, personajul autobiografic stabilit în SUA, Miller, este tratat cu dispreţ şi lipsă de recunoştinţă: „Eram (Henry Miller) de fapt sub degetul lui (Moricand) anomalia pe care o studiase, analizase, disecase, şi îi putea oferi o interpretare, ori de câte ori era nevoie" [2, p. 70].

Moricand nu va ezita să-şi dezlănţuie furia animalică asupra lui Henry în orice împrejurări, cel din urmă tratându-i acţiunile lui cu indiferenţă. O scurtă perioadă astrologul va fi susţinut financiar de editorul revistei „Le Goéland" Théophile Briant, care îl va adăposti în casa lui, pentru ca apoi să scape de el definitiv instalându-l în acelaşi Hotel Modial din Franţa.

Sfârşitul celui ce întruchipează Răul excesiv e încununat de nepăsare, ignoranţă şi dispreţ, de care are parte între pereţii unui cămin elveţian pentru persoane vârstnice: „El (*n.n.* Conrad Moricand) a suferit un atac de cord. S-a dus la bucătărie să ceară ajutor, dar, în ciuda stării grave în care se afla, nimeni n-a socotit de cuviinţă să se alarmeze. Au chemat un medic, însă acesta era ocupat. A zis că va veni mai târziu, când va avea timp. Când a venit în cele din urmă era prea târziu (...) a murit fără să-şi fi recăpătat cunoştinţa" [2, p. 178-179].

Conrad explică această manifestare debordantă a maleficului din sine ca urmare a unor complexe de castrare suferite în copilărie şi (post)pubertate, pe care le numeşte „lipsă de credinţă". Teoria freudiană a complexului de castrare care se află în legătură directă cu investigarea inconştientului copilului şi a fantasmelor sale dezvoltă ideea unor afecte sexuale ce poartă numele de complexul lui Oedip (libido sexualis). Această dilemă a vârstei infantile trece printr-o fază de normalitate care implică fantasma sacrificiului la o vârstă matură, sacrificiul rezidă în renunţarea la dorinţele infantile, anume dorinţa primejdioasă de a-l înlătura pe părintele de sex opus. Urmările complexului de castrare pot avea fie urmări directe „apar la fiu rezistenţe puternice faţă de tată şi un complex deosebit de delicat şi dependent faţă de mamă", fie urmări indirecte „o deosebită supunere umilă faţă de tată şi un comportament irascibil, de respingere faţă de mamă" [4, p. 198].

Pentru că în roman lipseşte o descriere a relaţiilor dintre Conrad şi părinţii săi, complexul castrării este unul tensionat, redus la ideea neglijenţei şi indiferenţei ambilor factori (matern şi patern) ai conflictului oedipan. Anumite circumstanţe nefavorabile şi frustrări regăsite în copilărie şi (post)pubertate îl convertesc pe Conrad într-un monstru: „Abia peste nişte ani mi-a dat câteva detalii despre natura şi originea acestei castrări pe care o numea lipsă de credinţă. Avea de a face cu copilăria lui, cu neglijenţa şi indiferenţa părinţilor săi, cruzimea perversă a profesorilor, mai ales a unuia dintre ei, care îl umilise şi îl torturase în moduri inumane. Era o poveste urâtă şi dureroasă

BDD-A20057 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)

de ajuns să-i justifice pierderea voinței și degradarea spirituală" [2, p. 26].

Reactivarea arhetipului diavolului este determinată de simbioza eșuată dintre Conrad și Henry. Această relație atipică ce îmbină două contrarii activează noțiunea jungiană de transformare subiectivă. Carl Jung detectează opt niveluri ale *transformării subiective*: diminuarea personalității, transformarea în sensul lărgirii personalității, transformarea structurii interioare, identificarea cu un grup, identificarea cu eroul cultului, proceduri magice, transformarea tehnică și transformarea naturală.

Primele două niveluri caracterizează deplin confruntarea celor două personaje opuse. Conrad Moricand (diavolul cu chip uman) trece printr-o *transformare subiectivă a diminuării personalității* caracterizată de o stare de apatie și paralizie a voinței. Carl Jung descrie această transformare ca fiind urmarea „unei extenuări fizice și psihice, a unor boli ale organismului, a unor emoții violente, a unui șoc puternic, aceasta din urmă având un efect deosebit de nociv asupra siguranței de sine a personalității (...) reduce încrederea în sine și spiritul întreprinzător și îngustează orizontul spiritual printr-o creștere a egocentrismului. Poate să ducă în cele din urmă la **dezvoltarea personalității esențial negative** ceea ce înseamnă o falsificare față de cea inițială" [1, p. 139]. Acestui tip de transformare a lui Conrad scriitorul îi rezervă o descriere aparte apreciindu-l ca fiind „o victimă condamnată să trăiască o viață tristă și limitată" [2, p. 23].

Autorul-personaj Henry Miller accede la *transformarea subiectivă în sensul lărgirii personalității,* situație manifestată prin cunoașterea unor personalități mari, care influențează creșterea reală a personalității proprii. Romanul abundă în exemplificarea unor prietenii care-i aduc acestuia o serie de beneficii și avantaje.

Diavolul ocupă un rol important în imaginarul cel mai ordinar, având în romanul lui Henry Miller o înfățișare umană. Dezlănțuirea geniului malefic este tratată în roman prin prisma problematicii relațiilor interumane, în care revolta unui suflet rătăcit față de salvatorul său binevoitor se transformă în dispreț. Romanul *Un diavol în paradis* abundă în ambivalențe și contrarii unind normalul cu patologicul, conflictul dintre forțele umane și cele diabolice, frustrări și drame de conștiință, realitate și aparențe. Această scriere autobiografică poate fi calificată drept un proces de conștiință intentat unei lumi profane, în care bunul simț căzut în gheara diavolului este defavorizat și devorat de impertinență.

Referințe bibliografice

1. Carl Gustav Jung. *Opere complete. Vol. 9, partea 1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*. Trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Daniela Ștefănescu. București, Editura: Trei, 2014.

2. Henry Miller. *Un diavol în paradis*, trad. de Lavinia Braniște. București, Editura: Polirom, 2013.

3. Gaston Bachelard. *Psihanaliza focului.* Trad. Lucia Ruxandra Munteanu. București: Univers, 1989.

4. Carl Gustav Jung. *Opere complete. Vol. 4. Freud și psihanaliza.* Trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Daniela Ștefănescu. București, Editura: Trei, 2008.

BDD-A20057 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:47 UTC)